

ENCHIRIDION

EPICTETUS

I

Sommige van de dingen hebben wij in onze macht, doch niet alle. In onze macht hebben wij onze meening, ons streven, onze begeerte en afkeer, kortom alle onze handelingen, die van ons uitgaan. Niet in onze macht staan ons lichaam, bezit, aanzien, ambten, kortom alles wat niet ons werk is.

Wat in onze macht staat is van nature vrij, en kan niet gehinderd of belemmerd worden; wat niet in onze macht staat is zwak, onvrij, ongewis, van anderen afhankelijk.

Weet dus wel, dat gij door het van nature onvrije als vrij en het u vreemde als uw eigendom te beschouwen op hinderpalen zult stuiten, dat gij smart en droefnis zult ervaren, en goden en mensen (zult) beschuldigen.

Beschouwt gij slechts het uwe en het vreemde, gelijk het ook is, als u vreemd, dan vermag niemand u te dwingen, niemand u te hinderen en gij zult niemand verwijten doen,

niemand beschuldigen, niets tegen uwen zin doen; niemand zal u schaden, gij zult geen vijand hebben, zelfs niets schadelijks zal u overkomen.

Wanneer gij nu naar zulk een verheven doel streeft moet gij wel bedenken dat het met geringe inspanning niet bereikt kan worden, maar gij behoort van veel voor goed afstand te doen en veel tijdelijk op zijde te stellen.

Wilt gij er naar streven en tevens aanzien en rijkdom najagen dan zult gij wellicht deze dingen niet eens bereiken, omdat gij ook naar het eerstgenoemde streeft; zonder twijfel evenwel zal u ontgaan hetgeen vrijheid en geluk verschaft.

Gewen u dus tegen elk onaangenaam verschijnsel in te gaan door te zeggen: gij zijt slechts voorstelling, en niet de zaak zelf.

Onderzoek en beoordeel dan het verschijnsel overeenkomstig de regels, die gij hebt, en pas vooral het eerste toe: de vraag of het behoort tot de dingen, die wij in onze macht hebben of niet. En indien het iets is, dat niet in onze macht staat zoo zij uw antwoord gereed: **'het gaat mij niet aan.'**

II

Bedenk dat de begeerte de hoop op het bezit in zich sluit en afkeer de hoop op het vermijden van hetgeen, waarvan men afkeer heeft. Wie het doel zijner begeerte mist is ongelukkig en ongelukkig is hij (dus), wien overkomt wat hij had willen vermijden.

Indien gij dus alleen datgene zoekt te ontwijken, wat tegennatuurlijk is en tevens in uw macht staat, dan zal u niets geschieden van wat gij wilde vermijden. Wilt gij echter ziekte, dood of armoede ontgaan dan zult gij ongelukkig zijn.

Zet dus uw afkeer van alles wat niet in onze macht staat opzij en gedoog haar alleen tegenover hetgeen tegennatuurlijk is en in onze macht staat.

Hef uw begeerte voorloopig geheel op. Want begeert gij iets wat niet in onze macht staat, dan moet gij noodzakelijk ongelukkig worden; van hetgeen evenwel in onze macht staat en gij zoudt kunnen begeeren, daarvan weet gij nog niets.

Beperk u dus tot het hebben van zin en tegenzin en ook dat slechts met matiging, bedaardheid en gelatenheid.

III

Bij alles wat u behaagt, u nuttig is, of wat gij liefhebt, zij indachtig u te zeggen wat het werkelijk is, en begin met het onbeduidendste.

Zijt gij aan een aarden pot gehecht, zeg dan: "Het is een aarden pot, waaraan ik gehecht ben." Breekt hij, dan zult gij niet in ontroering geraken.

Kust gij uw vrouw of uw kind, denk dan: "Ik kus een mensch", en gij zult niet verbijsterd zijn wanneer de vrouw of het kind sterft.

IV

Gaat gij iets beginnen, dan moet gij eerst overdenken wat dit voor werk is. Gaat gij bijvoorbeeld baden, stel u dan voor hoe het in een badhuis toegaat: hoe men er met water spat, duwt, scheldt en zelfs steelt.

Gij zult er met veel grootere gerustheid heengaan indien gij van den aanvang zegt: "Ik wil gaan baden en mijn gemoedstoestand bewaren, zooals die van nature moet zijn." En doe aldus bij elke handeling.

Komt er nu een belemmering bij het baden zoo kunt gij u tot geruststelling zeggen: "Ik wilde niet alleen baden maar tevens mijn gemoedstoestand bewaren, zooals die van nature behoort te zijn, en die zal ik niet bewaren door mij over zulke dingen te ergeren."

V

Niet de dingen schokken de menschen, maar de meening omtrent de dingen. Zoo is bijvoorbeeld de dood niets verschrikkelijks, anders zou hij ook Socrates verschrikkelijk moeten zijn voorgekomen. De meening dat de dood verschrikkelijk is, dát is het eigenlijk verschrikkelijke.

Stuiten wij dus op moeilijkheden, op zorgen, op kommer, dan moeten wij nooit de schuld op een ander schuiven maar deze in ons zelve zoeken, dat is: in onze voorstellingen van de dingen.

Het kenschetst den onbeschaafde anderen te verwijten dat het hem slecht gaat; en een beginneling in wijsgeerige beschaving betoont zich diegene die zichzelf verwijten maakt.

De werkelijke wijsgeer werpt de schuld noch op anderen, noch op zichzelf.

VI

Verhef u niet op voortreffelijkheden, die niet uw eigen (voortreffelijkheden) zijn. Sprak een paard pralend: "Ik ben mooi", dan zou het te verdragen zijn.

Zegt gij echter met trots: "Ik heb een mooi paard", bedenk dan dat gij trotsch zijt op een deugd van het paard.

Wat dan is van u? Het gebruik uwer voorstellingen. Daarom: gedraagt gij u bij het gebruik uwer voorstellingen op natuurlijke wijze, dan moogt gij terecht trotsch zijn, want dan verheft gij u op eigen deugd .

VII

Wanneer op een zeereis het schip ankert en gij aan wal gaat om water in te nemen, kunt gij onderweg natuurlijk eens een mosseltje of een inktvischje oprapen, maar uw aandacht dient op het schip gevestigd te blijven.

Gij moet het onafgebroken in het oog houden en opletten of wellicht de stuurman roept. En roept hij, dan moet gij al het andere laten liggen, opdat men u niet binde en in het schip laadt, zooals men met schapen doet.

Zoo is het ook in het leven. Zijn u vrouw en kind geschonken, gelijk het mosseltje of het inktvischje, zoo is daar geen bezwaar tegen. Roept evenwel de stuurman, snel dan naar het schip, laat alles liggen en zie niet om.

En zijt gij oud, verwijder u dan niet meer te ver van het schip, opdat gij niet achterblijft, wanneer gij wordt geroepen.

VIII

Verlang niet dat alles zoo geschiedt als gij wenscht, maar leg er u bij neer dat alles geschiedt zooals het geschiedt en gij zult rust in uw gemoed vinden.

IX

Ziekte is een hinderpaal voor het lichaam, niet voor den wil, tenzij deze het toelaat. Verlamming is een hindernis voor het been, niet voor den wil, (tenzij deze het toelaat).

Houdt dit voor oogen bij alles, wat u overkomt. Dan zult gij ervaren dat dergelijke kwalen wel voor andere dingen een hinderpaal kunnen zijn, doch niet voor u zelf.

X

Denk er aan, bij alles wat u overkomt, u de vraag voor te houden: welk vermogen bezit ik om daar tegenover te stellen?

Ziet gij bijvoorbeeld een schoonen knaap of een schoon meisje, zoo zult gij als middel daartegen in u zelf ingetogenheid vinden.

Wordt u een zware taak opgelegd, gij zult volharding vinden, en tegen smaad lankmoedigheid.

Als gij u daaraan went, zullen de voorstellingen u niet meer overmeesteren.

XI

Zeg nimmer van iets: "Ik heb het verloren", maar: "Ik heb het teruggegeven." Is uw kind gestorven: het is teruggegeven. Is uw vrouw gestorven: zij is teruggegeven.

Werd uw akker weggenomen: ook die werd slechts teruggegeven. "Maar die hem nam is toch een booswicht?" Wat gaat het u aan door wien de gever het van u teruggeischte?

Zoolang het u gelaten wordt, hebt gij het te beschouwen als andermansgoed, gelijk de reizigers in de herberg.

XII

Wilt gij in levenswijsheid vorderingen maken, zoo onderdruk gedachten als deze: "Indien ik mij niet om mijn vermogen bekommer, dan zal ik niet te eten hebben; indien ik mijn slaaf niet kastijd, dan wordt hij een deugniet."

Want het is beter van honger te sterven, maar zonder vrees en zorg te hebben geleefd, dan in overvloed te leven, vol bekommering. En beter is het dat uw slaaf een deugniet is, dan dat gij ongelukkig wordt.

Begin daarom met het kleine. Wordt een beetje olie van u vermorst of een restje wijn gestolen, zeg dan: "Tot dien prijs koopt men gemoedsrust"; of: "Daarvoor koopt men gelijkmoedigheid."

Niets wordt om niets verkregen. En als gij uwen slaaf roept, bedenk dan dat hij u wellicht niet kan hooren, en als hij u gehoord heeft, hij misschien niet bij machte is te doen wat gij wilt.

In elk geval mag het niet zoo ver komen dat, als gij hem roept, hij het in zijn macht heeft uw gemoedsrust al of niet te verstoren.

XIII

Wilt gij in levenswijsheid vorderingen maken dan moet gij kunnen verdragen dat men u wegens uw uiterlijk leven onbeholpen en dwaas noemt.

Neem niet den schijn aan iets te weten, en indien anderen dit van u gelooven, wantrouw dan u zelf.

Want bedenkt: het is niet gemakkelijk zijn gemoedstoestand te bewaren zooals die van nature moet zijn en gelijktijdig op de buitenwereld te letten.

Het is beslist noodzakelijk dat hij die zich om het eerste bekommert, het laatste verwaarloost.

XIV

Indien gij wenscht dat uw kinderen, uw vrouw, uwe vrienden altijd in leven zullen blijven, dan zijt gij een dwaas, want gij verlangt iets dat niet in uw macht staat en wilt dat iets, wat u vreemd is, uw eigen zij.

En zoo gij verlangt dat uw slaaf niet faalt, dan zijt gij niet minder dwaas, want gij wilt dat een fout geen fout zal zijn, maar iets anders.

Wilt gij echter in uw begeerte niet falen, dat staat dit in uw macht. Oefen u dus in hetgeen voor u mogelijk is.

Meester van een ander is hij, die de macht heeft dat, wat de ander wil of niet wil, hem te geven of te ontnemen.

Wie vrij wil zijn mag dus niets begeeren of **vermijden** wat in de macht van een ander staat. Anders wordt hij noodzakelijkerwijze zijn slaaf.

XV

Gij moet u in het leven gedragen als bij een gastmaal. Een gerecht wordt rondgedeeld en komt bij u: steek de hand uit en neem met bescheidenheid. Wordt het voorbijgedragen, houd het dan niet tegen. Is het nog niet bij u gekomen, toon uw begeerte niet van verre, maar wacht rustig tot de beurt aan u komt.

Gedraag u evenzoo tegenover uw kinderen, uwe vrouw, ambten en rijkdommen. Dan zult gij een waardig dischgenoot der goden zijn.

Raakt gij echter hetgeen u voorgezet wordt niet aan, maar laat gij het voorbijgaan, dan zult gij niet alleen een dischgenoot der goden zijn, maar met hen heerschen.

Aldus deden Diogenes, Heraclitus en hunsgelijken en daarom waren en heetten zij terecht goddelijk.

XVI

Ziet gij iemand in droefnis omdat zijn kind ver weg is of over het verlies van zijn vermogen, zie dan toe dat de voorstelling u niet bevangt als zoude hij ongelukkig zijn door deze uitwendige dingen.

Terstond moet gij bij uzelf scherp onderscheiden en u duidelijk maken dat niet het gebeurde hem kwelt, want dat kwelt niemand anders, maar zijn opvatting van het gebeurde.

Voor zoo ver dit met woorden mogelijk is moogt gij hem zijn leed helpen dragen, zelfs met hem verzuchtingen slaken.

Zie echter toe dat gij niet ook inwendig jammert.

XVII

Bedenk dat gij als een tooneelspeler een rol hebt te vervullen in een tooneelstuk, dat de dichter voorschrijft. Wil hij een kort stuk, dan is het kort, wil hij een lang stuk, dan is het lang.

Geeft hij u de rol van een bedelaar, zoo moet gij ook deze rol goed spelen, even als wanneer gij een kreupele, een vorst of een gewoon burger moet spelen.

Uw taak is het de u toevertrouwde rol goed te spelen; haar te kiezen is het werk van een ander.

XVIII

Indien een raaf onheilspellend krast laat dan de voorstelling u niet overweldigen, maar bedenk terstond: zulke voorspellingen gelden niet mij, hoogstens mijn broos lichaam, mijn schamel bezit, mijn aanzien, mijn kinderen of mijne vrouw.

Voor mij zijn er slechts gunstige voortekens, als ik wil; wat ook van de voorspellingen uit moge komen, in mijn macht staat het daar voordeel uit te trekken.

XIX

Gij kunt onoverwinnelijk zijn, wanneer gij u niet inlaat met eenigen strijd, waarin het niet in uwe macht staat te overwinnen.

Ziet gij iemand, hooggeëerd, veelvermogend, of in eenig ander opzicht hoog in aanzien, laat u dan niet verleiden, door den schijn verblind, hem gelukkig te prijzen.

Want als het wezen van het goede bestaat in datgene wat in onze macht is, dan is hier plaats noch voor afgunst, noch voor ijverzucht.

Uw wensch is toch niet een persoon van hoogen rang of waardigheid te worden, maar werkelijk vrij te zijn. Daarheen leidt slechts één weg: geringschatting van alles wat niet in onze macht staat.

XX

Bedenk dat niet hij u kwetst, die u beschimpt of slaat, maar alleen uwe meening, dat hij u kwetst. Wordt gij dus door iemand getergd, bedenk dan dat het uw eigen opvatting is, die u tergt.

Streef er daarom vóór alles naar u niet door uwe valsche voorstelling te laten medeslepen. Want hebt gij eenmaal tijd tot overleg verkregen dan zult gij gemakkelijker de heerschappij over uzelf behouden.

XXI

Dood, verbanning en alles wat vreeselijk schijnt, zij u steeds voor oogen, vooral de dood. Dan zult gij nimmer iets laags bedenken of iets bovenmatig begeeren.

XXII

Als gij naar levenswijsheid streeft, bereid u er dan op voor dat men u zal uitlachen, dat velen u zullen bespotten en zeggen: "Die komt plotseling als wijsgeer te voorschijn", of "Waar hebt gij die gefronste wenkbrauwen vandaan?"

Frons uw wenkbrauwen niet, maar houd u aan hetgeen u het best dunkt, alsof gij door God op dien post geplaatst waart.

Bedenk: indien gij volhardt bij uwe beginselen, dan zult gij later bewonderd worden door hen, die u voorheen hebben uitgelachen.

Laat gij u door hen van uwen weg afbrengen dan zullen zij u dubbel hard uitlachen.

XXIII

Weet: indien gij er toekomt in de buitenwereld op te gaan en iemand wilt behagen, dan breekt gij met uwe beginselen.

Het zij u daarom voldoende een wijsgeer te zijn. Wilt gij bovendien als zoodanig aangezien worden, zie u dan zelf als wijsgeer aan en wees tevreden.

XXIV

Laat u niet verontrusten door gedachten als deze: ik zal roemloos mijn leven slijten en nergens iets gelden.

Kan gebrek aan roem een euvel zijn, waar gij toch door een vreemde evenmin in het ongeluk als in schande kunt worden gestort?

Het hangt toch niet van u af tot een ambt geroepen te worden of op een feestmaal genoodigd te worden?

Voorzeker niet! Hoe kan dit dan oneer voor u zijn? En hoe kunt gij nergens iets gelden waar gij alleen iets moet zijn op het gebied, dat in uw macht staat; en daar is het u mogelijk veel te beteekenen.

"Maar gij kunt zóó uw vrienden niet helpen!" Wat noemt gij: niet kunnen helpen? Zij zullen geen geld van u ontvangen, gij zult hun niet het Romeinsche burgerrecht kunnen verschaffen.

Maar wie heeft u gezegd dat dit in uw macht staat en niet van anderen afhangt? Wie kan iemand iets geven, wat hij zelf niet heeft?

"Verwerp het dan, wordt er gezegd, opdat wij ook iets verkrijgen." Goed, als ik het kan verwerven zonder te kort te doen aan mijne eerbaarheid, trouw en hooge levensopvatting, wijs mij dan den weg en ik zal het doen.

Indien gij echter verlangt dat ik mijne deugdelijke goederen zal opofferen, opdat gij iets, wat niet goed is, zult verwerven, zoo ziet gij toch zelf in, hoe onrechtvaardig en onbillijk gij zijt. Overigens, wat wilt gij liever, geld of een trouwen en eerlijken vriend? Help mij dus liever dit te worden en verlang niet van mij dat ik iets zal doen, waardoor ik juist deze eigenschappen verlies.

"Maar het vaderland, heet dat, zal van mij geen steun ontvangen." Nu, dan vraag ik: "Welken steun?" Zuilengangen en badhuizen zal het voorzeker van u niet ontvangen! Maar wat wil dat zeggen? Het ontvangt evenmin schoenen van den smid of wapens van den schoenmaker!

Het is voldoende als ieder zijn taak vervult. Indien gij nu iemand tot een trouw en eerbaar burger maakt, draagt gij dan niets ten nutte van het vaderland bij?

"Wel zeker, dan zult ook gij het vaderland niet onnuttig zijn geweest." Welken rang", vraagt gij verder, "zal ik dus in den staat bekleeden?"

"Elken rang, dien gij kunt bekleeden, waarbij gij een rechtschapen en eerzaam mensch kunt blijven. Wanneer gij echter het vaderland nuttig wilt zijn en deze eigenschappen

verliest, hoe kunt gij het nog tot nut zijn indien gij zelf eerzaamheid en trouw hebt verloren?"

XXV

Er is iemand meer eer bewezen dan u op een gastmaal of bij eene begroeting of men is u voorbijgegaan bij het inwinnen van raad. Indien dit iets goeds is moet gij er u over verheugen, dat het hem te beurt is gevallen; is het een nadeel, erger u dan niet, dat het niet uw deel is geworden.

Bedenk toch dat gij geen aanspraak kunt maken op dezelfde behandeling, indien gij, om te verkrijgen wat niet in onze macht staat, niet hetzelfde doet als de anderen.

Want hoe kan iemand, die niet zijne opwachting bij de voornamen maakt, hetzelfde bereiken als iemand, die dit wel doet, of iemand die zich in de omgeving der grooten vertoont en hen vleit, als iemand, die zich hiervan onthoudt?

Onbillijk zijt gij en onverzadigbaar indien gij dat wilt hebben, zonder den prijs te betalen, waartoe zulke dingen verkrijgbaar zijn.

Wat kost de salade? Laat ons zeggen: een obolos. Indien nu iemand zijn obolos betaalt en daarvoor zijne salade ontvangt, gij echter niets betaalt en niets ontvangt, dan meent gij toch niet, dat gij ten achter wordt gesteld bij hem, die de salade ontvangt? Want gelijk hij de salade heeft, hebt gij nog den obolos, dien gij niet hebt uitgegeven.

Evenzoo is het ook hier. Op een feestmaal hebt gij geen uitnoodiging gekregen. Wel, gij hebt den gastheer niet den prijs betaald, waarvoor hij zijn maal verkoopt; voor vleierij en gediensigheden is het te koop.

Gelooft gij, dat het u van nut is, welnu, betaal dan den prijs, waarvoor het verkrijgbaar is. Wilt gij dezen niet besteden en toch het andere ontvangen, dan zijt gij even onverzadelijk als dwaas.

Hebt gij dan niets in plaats van die uitnoodiging? Gij hebt nu het bewustzijn niet te hebben geprezen, wien gij niet hebt willen prijzen, en hebt niet noodig gehad voor zijn deur te staan buigen.

XXVI

De bedoeling der natuur kan men leeren uit datgene, waaromtrent tusschen ons geen verschil van meening bestaat.

Indien b.v. de slaaf van uw buurman diens drinkbeker breekt, hebt gij dadelijk de verontschuldiging gereed: zoo iets gebeurt dagelijks. Onthoud dus, als er bij u thuis iets gebroken wordt, dan moet gij u juist zoo gedragen als toen de beker van uw buurman brak.

Pas dezen regel ook toe op gewichtiger voorvallen. Sterft b.v. iemands kind of zijn vrouw, dan is er niemand die niet zegt: "Dat is het menschenlot." Maar sterft het eigen kind dan klaagt men terstond: "Wee, mij rampzalige!"

Wij behoorden echter te bedenken hoe wij het opnemen als wij vernemen, dat een ander zoo iets getroffen heeft.

XXVII

Evenmin als een doelwit wordt opgesteld om het te missen, (evenmin) heeft het kwaad van nature een plaats in de wereld.

XVIII

Indien iemand uw lichaam aan den eerste den beste zou willen toevertrouwen zoudt gij in opstand komen.

Dat gij evenwel den eerste den beste uw gemoed toevertrouwt, zoodat het door zijn schimpen (mogelijk) geschokt en verstoord wordt, daarover schaamt gij u niet?

XXIX

Bedenk bij alles wat gij onderneemt wat er aan voorafgaat en wat de gevolgen zijn en maak eerst dan een aanvang. Doet gij dat niet dan zult gij aanvankelijk wel vol ijver aan het werk gaan, omdat gij niet bedacht hebt wat nog moet komen: daarna evenwel, als zich onaangenaamheden voordoen, zult gij met schande blijven steken.

Gij wilt bijvoorbeeld in Olympia overwinnen? Ik ook, bij God, want dat is iets moois! Alleen bedenk wat voorafgaat en wat volgen zal en ga dan aan het werk; gij moet u aan strenge tucht onderwerpen, u voeden volgens voorschrift, u van lekkernijen onthouden, u op bevel en op gezette tijden oefenen, ondanks hitte of koude; gij moogt geen koud water drinken, geen wijn, in één woord: gij moet u aan uw drillmeester als aan eenen geneesheer overgeven.

Vervolgens moet gij in de kampplaats gaan. Daar kunt gij een arm uit het lid vallen, den voet verstuiken, een goede hoeveelheid zand slikken, menigmaal slaag oploopen.... En ondanks dat alles wordt gij wellicht ten slotte nog overwonnen.

Overweegt dat alles en, indien gij dan nog lust hebt, kunt gij athleet worden. Anders gaat het u als met de kinderen, die vandaag worstelaartje, morgen zwaardvechtertje spelen, overmorgen trompet blazen of tooneel spelen.

Zoo zal het ook u gaan: heden worstelaar, morgen zwaardvechter, nu redenaar, straks wijsgeer, niets echter van ganscher harte! Als een aap doet gij alles na wat gij ziet, heden dit, morgen dat, geheel zooals het u behaagt.

Want gij zijt zonder overleg aan het werk gegaan, zonder het van alle zijden te bezien. Gij volgt onberaden elken inval, elke luim.

Zoo hebben bijvoorbeeld sommigen eens een wijsgeer gezien, hebben hem hooren spreken, wellicht zoo als Euphrates spreekt -voorwaar, wie kan spreken zooals hij!- en aanstonds willen zij ook wijsgeer zijn.

Mensch, bedenk toch eerst eens wat dat is; onderzoek dan uwen natuurlijken aanleg, of die voor zulk een taak berekend is. Wilt gij worstelaar worden of aan den vijfkamp deelnemen? Bezie dan uwe armen, uwe dijen, onderzoek uwe heupen, want de een heeft aanleg voor dit, de ander voor dat.

Meent gij wellicht dat gij als wijsgeer voort zult kunnen gaan op dezelfde wijze te eten en te drinken, en dat gij op dezelfde wijze gehoor zult kunnen geven aan uwe neigingen, aan uw afkeer? Gij moet kunnen verdragen den slaap te ontbeeren, vermoeienissen te doorstaan, uw gezin te verlaten, door een slaaf veracht te worden, openlijk uitgelachen te worden, in alles achter te staan, bij eerbewijzen, bij bevorderingen, voor het gerecht, kortom overal en bij alle gelegenheden.

Overweeg of gij dit wilt inruilen tegen gemoedsrust, vrijheid, onaandoenlijkheid. Wilt gij dat niet, begin er dan niet mede. Doe niet als kinderen: heden wijsgeer, morgen tolgaarder, overmorgen redenaar, dan weer eens keizerlijke procurator, want dat alles past slecht te zamen.

Eén mensch moet gij zijn, goed of kwaad, gij moet u òf wijden aan de vorming uwer ziel, òf u met uwe uiterlijke omstandigheden bezig houden: òf een wijsgeer zijn, òf een kind der wereld.

XXX

De plichten richten zich in het algemeen naar onze persoonlijke verhoudingen. Gij hebt een vader: de plicht gebiedt voor hem te zorgen, hem in alles te laten voorgaan, geduldig te verdragen indien hij u scheldt of slaat.

Maar hij is een slechte vader! Heeft de natuur alleen een goeden vader over u gesteld? Neen, alleen een vader.

Mijn broeder doet mij onrecht. Houd slechts uw taak tegenover hem in het oog en bekommer u niet over hetgeen hij doet, maar over hetgeen gij moet doen om aan de eischen der natuur te voldoen.

Want een ander kan u niet schaden, indien gij het niet wilt, maar geschaad zijt gij inderdaad wanneer gij meent geschaad te zijn.

Op dezelfde wijze zult gij de plichten van een buurman, van een burger, van een veldheer erkennen, indien gij u gewent de verhoudingen onderling opmerkzaam te beschouwen.

XXXI

Aangaande de vroomheid jegens de goden zult gij bedenken dat het hoofdzaak is juiste begrippen omtrent hen te hebben; dat zij werkelijk bestaan en de wereld goed en rechtvaardig regeeren. En u zelf zult gij er aan wennen hen te gehoorzamen en in alles wat geschiedt te berusten en gewillig te volgen, overtuigd dat het beste inzicht aldus heeft beslist.

Dan zult gij de goden nimmer beschuldigen en hen niet verwijten dat zij u veronachtzamen. Maar dat is alleen mogelijk wanneer gij de begrippen goed en kwaad los maakt van al wat niet in onze macht staat, en goed en kwaad slechts zoekt in hetgeen in onze macht staat.

Want houdt gij iets van het eerstgenoemde voor goed of kwaad, dan moet gij, indien gij niet bereikt wat gij wilt, of u iets overkomt wat gij niet wenscht, er onfeilbaar toe komen hen te beschuldigen en te haten, die er de oorzaak van zijn. Ieder schepsel toch is het aangeboren te ontvluchten en te ontwijken hetgeen hem schadelijk schijnt en de oorzaken daarvan.

Het is dus onmogelijk dat iemand, die zich benadeeld acht, zich over den bewerker van dat nadeel verheugt, evenzoo als men zich onmogelijk over het nadeel zelf verheugen kan.

Daarom wordt ook den vader door den zoon verwijten gemaakt indien deze niet laat mededeelen in hetgeen de zoon voor goed houdt. Ook voor Eteocles en Polynices was dit de grond hunner vijandschap, omdat zij de alleenheerschappij als een voordeel aanzagen. Vandaar dat de landman de goden beschuldigt; daarom doen het de schipper en de koopman (ook) en zij, die vrouw of kind verliezen.

Want waar het voordeel is, is ook de vroomheid. Derhalve, wie zich beijvert te begeeren en afkeerig te zijn, naar het behoort, die oefent zich tegelijkertijd in vroomheid.

Drank en brandoffers te brengen en de eerstelingen te wijden naar voorvaderlijk gebruik is ieders plicht. Men verricht het met een rein hart, met aandacht en zonder karigheid, maar ook niet boven zijn middelen.

XXXII

Wanneer gij naar een orakel gaat, denk er dan aan, dat gij niet weet wat er gebeuren zal, want gij gaat naar den ziener om het te vernemen. Hoedanig de uitkomst zal zijn, dat wist gij reeds toen gij kwaamt, indien gij tenminste een wijsgeer zijt. Want als het iets betrof van de dingen, die niet in onze macht staan, dan kan het in geen geval goed of kwaad zijn.

Breng dus bij den ziener noch eene begeerte, noch een verlangen mee en nader hem niet met angst en beven, maar als iemand, ervan overtuigd dat, wat er ook gebeuren moge, dit u onverschillig is en u niet raakt.

Het zal u mogelijk zijn er een goed gebruik van te maken en niemand kan het u beletten.

Ga dus met een gerust gemoed tot de goden als tot goede raadgevers en wanneer u iets is aangeraden, bedenk dan wie gij als raadgevers gekozen hebt en wien gij ongehoorzaam zult zijn, indien gij niet naar hen luistert. Richt u overigens tot een orakel, naar het voorschrift van den wijzen Socrates, alleen in zulke gevallen, waarin het uitsluitend op den afloop aankomt en waarbij noch verstandelijk overleg, nog eenige andere kunst vermag het geval te doorgronden.

Komt het er bijvoorbeeld op aan een vriend of het vaderland in gevaar bij te springen, vraag dan niet eerst het orakel, of gij bijspringen moet, want indien de ziener zegt dat de offerteekens slecht zijn uitgevallen, dan duidt dat klaarblijkelijk op den dood of op verminking van een lichaamsdeel of op verbanning. De rede gebiedt echter ook onder deze omstandigheden den vriend of het vaderland bij te staan.

Luister dus naar den grooten ziener, Apollo Pythius, die uit den tempel den man verjoeg, die zijnen vriend in doodsgevaar niet te hulp was gekomen.

XXXIII

Stel eindelijk voor u zelf een bepaalde houding, een gedragslijn vast, die gij zult volgen, hetzij gij alleen zijt of onder menschen.

In den regel moet gij zwijgen; zeg alleen wat noodig is en zulks met weinig woorden. Een enkel maal, wanneer de omstandigheden u er toe nopen, spreek dan, maar niet over alledaagsche onderwerpen, niet over zwaardvechters, wedrennen, worstelaars, niet over eten en drinken, wat alledaagsche praat is, en vooral niet over uwe medemenschen, hetzij doot hen te prijzen of te laken en hen met elkander te vergelijken.

Probeer zoo mogelijk door uwe woorden het gesprek der aanwezigen op een behoorlijk onderwerp te brengen. Geraakt gij onder andersdenkenden, zwijg dan.

Lach niet vaak, niet over velerlei, niet uitgelaten. Zweer zoo mogelijk nimmer; is het onvermijdelijk, weiger dan zo lang gij kunt.

Wijs de uitnodigingen tot gastmalen bij andersdenkenden of onbeschaafden af. Zijt gij een enkel maal gedwongen aan te nemen, dan zij uw aandacht er op gevestigd niet terug te vallen in het doen der onbeschaafden. Want weet: indien de dischgenoot besmet is, dan wordt hij die met hem omgaat eveneens besmet, ook al was hij zelf rein.

Bevredig op de eenvoudigst mogelijke wijze de lichamelijke behoeften, zooals eten en drinken, woning en bedienden; laat alles, wat tot vertoon of weelde strekt, ter zijde.

Onthoud u zoo mogelijk van zinnelijke liefde vóór het huwelijk: in elk geval beperk u tot hetgeen de zede toestaat. Val echter niet hen hard, die zich niet onthouden en maak hun geen verwijten. Beroem u niet herhaaldelijk op uw eigen onthouding.

Vertelt men u: deze of gene spreekt kwaad van u, onthoud u dan van eene verdediging tegen het gesprokene. Antwoord slechts: hij kent zeker mijne andere fouten niet, anders zou hij niet alleen dit hebben gezegd.

Vaak naar schouwspelen te gaan is niet noodig. Is er echter een geschikte gelegenheid er heen te gaan, beperk dan uwe deelneming tot uzelf. Dat wil zeggen: verlang slechts dat gebeurt hetgeen gebeurt en laat de winnaar winnaar zijn. Aldus zal uw gemoed niet verstoord worden. Onthoud u geheel van bijvalgeroep, gelach en diepe ontroering. En spreek na

den afloop niet veel over het geziene, zoover het niet kan bijdragen tot uw eigen ontwikkeling. Anders zou het blijken dat het geziene u tot bewondering vervoerd heeft.

De openbare voordrachten van sommige lieden behoort gij niet onberaden of zonder bepaalde redenen te bezoeken; gaat gij er evenwel heen, gedraag u dan waardig en zonder ergernis te geven.

Gaat gij iemand ontmoeten, vooral iemand, die geacht wordt tot de aanzienlijken te behoren, dan vraag u zelf af: "Wat zou in dit geval Sokrates of Zeno gedaan hebben?" Gij zult dan niet in verlegenheid zijn vast te stellen hoe u te gedragen.

Bezoekt gij een der hooggeplaatsten, stel u dan voor dat gij hem niet thuis zult aantreffen, dat de deur voor u niet zal worden geopend, dat hij zich niet om u zal bekommeren. Moet gij desondanks toch tot hem gaan, ga dan, verdraag wat u overkomt en zeg nimmer achteraf tot u zelf: "Dat was de moeite niet waard." Dit zou vernederend zijn en getuigen van gevoeligheid tegenover uiterlijke dingen.

Vermijd in gezelschappen veel en uitvoerig over uwe daden en gevaren te spreken. Is het u aangenaam te spreken van doorgestane gevaren, voor anderen is het daarom niet aangenaam te hooren wat u is overkomen. Vermijd ook de lachlust op te wekken. Want gij loopt gevaar hierbij in het gemeene te vervallen en de achting van anderen tegenover u te verscherpsen.

Gevaarlijk is het ook het gesprek op onzedelijke onderwerpen te leiden. Geschiedt zooiets, wijs dan, indien zich eene geschikte gelegenheid voordoet, hem, die er de oorzaak van was, terecht. Kan dit niet, toon dan tenminste door opvallend zwijgen, blozen of ontstemd kijken, dat dit gesprek u mishaagd heeft.

XXXIV

Indien eene zinnelijke begeerte over u komt wees dan, evenals bij alle andere voorstellingen, op uwe hoede u daardoor niet te laten medeslepen. Laat liever de zaak op u wachten en verkrijg van u zelf eenig uitstel. Stel u dan de twee oogenblikken voor: het eene, waarin gij het genot smaakt, het andere na het genot, wanneer berouw zich van u meester maakt en gij uzelf verwijten zult maken.

Plaats hiertegenover de vreugde, die gij na onthouding zult hebben en de zelfvoldoening, die gij zult smaken.

Schijnt u evenwel het oogenblik voor het genot gekomen, geef dan acht dat het bekoorlijke, het liefelijke en het verleidelijke u niet ten val brengt, maar houd u voor oogen hoeveel schooner het bewustzijn is eene overwinning te hebben behaald.

XXXV

Doet gij iets, overtuigd dat het gedaan moet worden, vermijd dan nimmer bij de uitvoering te worden gezien, moge ook de groote menigte er in ongunstige zin over oordelen.

Want handelt gij ten onrechte, laat dan de handeling achterwege. Handelt gij terecht, waarom dan onrechtvaardige verwijten vreezen.

XXXVI

Even als de zinnen 'het is dag' en 'het is nacht' geredelijk als tegenstelling kunnen worden gebezigd, voor eene verbinding evenwel niet deugen, evenzoo mag ook bij een

gastmaal het nemen van het grootste stuk wellicht van belang zijn voor het lichaam, maar met de wellevendheid tegenover de andere gasten is het niet te vereenigen.

Wanneer gij dus ergens aanzit, denk er dan aan niet alleen te letten op de waarde der spijzen voor het lichaam, maar ook op den eerbied, den gastheer verschuldigd.

XXXVII

Hebt gij een rol op u genomen, die boven uwe krachten gaat, dan zult gij daarmee weinig eer inleggen en hebt gij bovendien ongedaan gelaten wat gij wel had kunnen doen.

XXXVIII

Evenals gij bij het loopen er op let niet in een spijker te trappen of uw voet te verstuiken, zoo behoort gij er op te letten dat gij aan uw ziel geen schade toebrengt.

Indien wij dit bij elke handeling in acht nemen, zullen wij zooveel te veiliger aan het werk kunnen gaan.

XXXIX

Als maat voor het bezit moet voor ieder zijn lichaam dienen, gelijk de voet voor den schoen. Indien gij op dit standpunt staat zult gij de juiste maat bewaren; overschrijdt gij den grens, dan wordt gij onverbiddelijk langs een helling medegesleurd.

Het gaat als met den schoen; gaat gij eenmaal de behoefte van de voet te buiten dan komt eerst een vergulde schoen, dan een purperen, dan een geborduurde.

Is eenmaal de maat overschreden dan bestaat er geen grens meer.

XL

Meisjes worden reeds vanaf veertien jaar door de mannen meesteres genoemd. En wanneer zij nu zien dat hun niets anders wacht dan de bijslaap met mannen, beginnen zij zich uiterlijk op te smukken en daarop alle hoop te vestigen.

Het is daarom aanbevelenswaardig het de meisjes duidelijk te maken, dat zij slechts dan geëerd worden wanneer zij zich ingetogen en zedig gedragen.

XLI

Het verraadt een lagen aard veel tijd te besteden aan de behoeften van het lichaam, zoo als aan vele lichaamsoefeningen, aan veel eten en drinken, het vaak vervullen van natuurlijke behoefte, aan wellustig genot.

Dat alles moet als bijzaak behandeld worden: op het geestelijke zij al uw aandacht gevestigd!

XLII

Wanneer iemand u kwaad doet met daden of met woorden, bedenk dan dat hij in de meening verkeert, dat hem dat voegt. Het is niet mogelijk dat hij *uw* inzicht volgt; maar hij doet wat *hem* recht dunkt.

Derhalve, indien hij de zaak verkeerd inziet schaadt hij zich zelf, zooals hij zich ook bedrogen heeft. Want wanneer iemand een juiste gevolgtrekking voor onwaar houdt, zoo wordt hierdoor niet de gevolgtrekking geschaadt, maar hij, die gedwaald heeft.

Gaat gij hiervan uit dan zult gij lankmoedig zijn tegenover hem, die u smaadt. Gij zult telkens zeggen: "Het kwam hem zoo voor."

XLIII

Elk ding heeft twee handvaten, met het eene kan het worden gedragen, met het andere niet.

Indien uw broeder u krenkt, vat dit niet op van de zijde: "Hij doet mij onrecht", want dit is het handvat, waarmede niet kan worden gedragen. Vat het liever van dien kant aan: "Hij is mijn broeder, met wie ik opgegroeid ben", dan vat gij de zaak dáár aan, waar zij gedragen kan worden.

XLIV

Redeneeringen als de volgende sluiten niet: "Ik ben rijker dan gij, dus ben ik meer waard dan gij", of "Ik ben welsprekender dan gij, dus ik sta boven u."

Juist zijn de zinnen: "Ik ben rijker dan gij, dus is mijn bezit meer waard dan het uwe", of "Ik ben welsprekender dan gij, dus staat mijn welsprekendheid boven de uwe."

Immers, gij toch zijt noch bezit, noch welsprekendheid.

XLV

Wascht iemand zich haastig, zeg dan niet: "Hij doet het slecht", maar "hij doet het haastig."

Drinkt iemand veel wijn, zeg dan niet: "Daaraan doet hij slecht", maar alleen "hij drinkt veel." Want hoe weet gij of het slecht is, gij kent immers de reden zijner handelswijze niet.

Op deze wijze zal het u niet overkomen dat gij van sommige dingen eene juiste voorstelling ontvangt, maar met andere, die gij niet doorziet, ondoordacht instemt.

XLVI

Geef u nimmer voor een wijsgeer uit en spreek onder leeken niet over philosophische stelregels, maar handel naar die stelregels.

Spreek b.v. bij een gastmaal er niet over hoe behoort te worden gegeten maar eet, zooals het behoort. Bedenk hoe Sokrates zoozeer alle vertoon had weten te vermijden, dat er lieden tot hem kwamen met het verzoek om eene aanbeveling aan de filosofen. En hij bracht er hen heen. Zoo gemakkelijk verdroeg hij het te worden voorbij gezien.

Zijt gij onder leeken en komt het gesprek op een of andere filosofische stelling, zwijg dan bij voorkeur, want het gevaar is groot dat gij spoedig zoudt overgeven, wat gij nog niet goed hebt verteerd.

En wanneer iemand tot u zegt, dat gij niets weet en gij gevoelt u daardoor niet gekrenkt, weet dan, dat u het begin van uw taak gelukt is. Want ook de schapen toonen niet door het gras weder over te geven aan de herder hoeveel zij gegeten hebben, maar wanneer zij het voeder inwendig verteerd hebben, geven zij naar buiten wol en melk.

Toon dus ook gij aan de leeken niet uw filosofische stelregels, maar daden als vruchten dezer stelregels.

XLVII

Hebt gij uw lichaam aan soberheid gewend, praal daar dan niet mede. Drinkt gij slechts water, zeg dan niet telkens: "Ik drink alleen water."

En wilt gij u oefenen in het doorstaan van ontberingen, doe het dan voor uzelf en niet voor uwe omgeving.

Omarm geen marmeren standbeelden (zooals Diogenes deed). Maar wanneer gij eens hevigen dorst hebt, neem dan een slok koud water, spuw het weer uit en vertel het aan niemand.

XLVIII

Het standpunt en het kenmerk van een leek: hij verwacht voordeel noch nadeel van zich zelf, maar van de buitenwereld.

Het standpunt en kenmerk van den wijsgeer: hij verwacht elk voordeel en nadeel van zich zelf.

Kenmerken van een vooruitgaande: hij laakt niemand, prijst niemand, berispt niemand, beschuldigt niemand; hij spreekt niet over zichzelf, alsof hij iemand van beteekenis is of iets weet; wordt hij door iets gehinderd of belemmerd, dan wijt hij het aan zich zelf. Prijst iemand hem dan lacht hij in zich zelf over wie hem prijst en laakt iemand hem, dan verdedigt hij zich niet.

Hij beweegt zich als een herstellende, die aarzelt het genezende te bewegen vóór het weder krachtig is geworden. Hij heeft alle begeerten uit zich gebannen en zijn afkeer heeft hij beperkt tot het tegennatuurlijke van de dingen, die in onze macht staan. Zijn willen is tegenover alles zonder hartstochtelijkheid.

Of men hem onnoozel of ongeleerd acht laat hem onverschillig. In één woord: hij houdt zich zelf in het oog als een vijand en een belager.

XLIX

Wanneer iemand er zich op verheft dat hij de geschriften van Chrysippus kan verstaan en verklaren, zeg dan bij uzelf: had Chrysippus zich niet onduidelijk uitgedrukt dan zou deze hier niets hebben om zich op te verhoovaardigen.

Maar ik, wat wil ik? Ik wil de natuur leren kennen en haar volgen. Ik vraag dus: wie verklaart mij haar? En verneem ik dan dat Chrysippus dat doet, dan wend ik mij tot hem. Maar ik begrijp zijne geschriften niet en zoek dus iemand, die ze mij verklaart. Tot zoo ver is er niets om trotsch op te zijn.

Maar wanneer ik iemand zal hebben gevonden, die ze kan verklaren, dan blijft er nog over de leerstellingen in het leven toe te passen. Alleen daarop kan men trotsch zijn.

Wanneer ik echter alleen het uitleggen bewonder, wat anders ben ik dan geworden dan een taalgeleerde, in plaats van een wijsgeer? Alleen met dit verschil dat ik in plaats van Homerus Chrysippus uitleg.

Indien dus iemand mij zegt: "Leg mij Chrysippus uit", schaam ik mij wanneer ik geen daden kan toonen die in overeenstemming met zijne leerstellingen zijn.

L

Aan alles wat u nu is voorgeschreven: houd daar aan vast als aan wetten en alsof gij zondigt door ze te overtreden.

Wat men ook over u moge zeggen, stoor u daaraan niet, want dat staat niet meer in uw macht.

LI

Hoelang zult gij nog uitstellen u(zelf) het beste waard te achten en in niets in strijd met de rede te handelen? Gij hebt de stelregels ontvangen, waartoe gij u moest verplichten en gij hebt er u toe verplicht. Op welken leermeester wacht gij dus nog om hem uwe verbetering toe te vertrouwen? Gij zijt geen kind meer, maar een volwassen mensch.

Wanneer gij thans nog nalatig en lichtzinnig leeft en aldoor uitstel op uitstel stapelt en telkens weer een anderen dag bepaalt, na afloop waarvan gij zult beginnen aandacht aan uzelf te schenken, dan zult gij, zonder het te bemerken, in het geheel geen vorderingen maken, maar uw leven lang een leek blijven, tot gij sterft.

Acht u dus eindelijk waardig te leven als een volwassen man en als een vooruitgaande. En alles wat u als het beste voorkomt zij u een onovertreedbare wet.

En wanneer u iets moeitevols of onaangenaams, iets roemvols of vernederends overkomt, bedenk dan: Nu komt het er op aan te strijden, thans geen getalm meer! Van één enkelen dag, van een enkele handeling hangt het af of uwe vorderingen verloren of behouden zijn."

Socrates heeft het tot zulk een hoogte gebracht door bij alles, wat hem overkwam, op niets anders te letten dan op de rede. Gij echter, al zijt gij ook nog geen Socrates, gij moet zóó leven alsof gij een Socrates wenscht te worden.

LII

Het eerste en noodzakelijkste deel in de wijsbegeerte is het deel van de toepassing der stelregels, b.v. 'niet te liegen.' Het tweede deel behandelt de bewijzen b.v. 'waarom men niet moet liegen.' Het derde bevat het grondvesten en verder uiteenzetten dezer bewijzen, b.v. waarom is dit een bewijs, wat is een bewijs, wat is een gevolgtrekking, wat is een tegenstrijdigheid, wat is waarheid, wat dwaling.

Dit derde deel is noodig wegens het tweede en het tweede wegens het eerste; het meest noodzakelijke, waarmede men zich steeds bezig moet houden, is (dus) het eerste.

Wij doen echter het omgekeerde: wij houden ons met het derde deel bezig en wijden daaraan al onze belangstelling.

Het eerste verwaarlozen wij geheel. Zoo komt het dat wij wel liegen, maar hoe men bewijst, dat men niet liegen mag, dat weten wij opperbest.

LIII

Bij alles zult gij deze spreuken indachtig zijn:

Leid mij, o Zeus en gij Noodlot
Ter plaatse, die gij mij bestemd hebt,
Willig zal ik u volgen en mocht ik uit zwakheid
Weerstreven, u volgen moet ik nochtans.

Al wie geduldig zich het noodlot onderwerpt
Hij toont zich wijs, erkennend Gods gebod.

O Crito, als het aldus den Goden welgevallig is,
Laat het dan zoo geschieden.

Dooden kunnen mij Anylus en Meletus wel,
Schaden kunnen zij mij niet.

Vertaald door:
Dr. D.F. Scheurleer
1915

Vertaling -met enkele wijzigingen- overgenomen uit:

ZEDEKUNDIG HANDBOEKJE

MARTINUS NIJHOFF 'S-GRAVENHAGE

4e druk - 1939